

UN PROFESOR DE ELITĂ: ION H. CIUBOTARU

Deși nu i-am fost student (n-am avut, din păcate, șansa aceasta), trebuie să recunosc că domnul Profesor Ion H. Ciubotaru a exercitat asupra mea fascinația unui model autentic, făcându-mă să înțeleg pe deplin, prin puterea exemplului propriu, importanța disciplinei atât în viața morală, cât și în domeniul intelectual, unde performanța veritabilă se măsoară după ani lungi de asceză și studiu temeinic. Om al datoriei înainte de toate, cu un respect sacrosanct pentru ordine și pentru ierarhiile de valori tradiționale (ca orice spirit de elită, de altfel), amabil dar fără efuziuni, de o politețe strictă în raporturile cu semenii, cercetătorul – ajuns profesor la universitate târziu, după 1989, din cauze lesne de imaginat – nu a urmărit să câștige simpatia tineretului din amfiteatre și să-și seducă auditoriul prin vorbe meșteșugite, asemenea altor colegi, cu veleități oratorice și puțină știință de carte, deprinși mai mult să persuadeze decât să instruiască. Ambițiile Domniei Sale vizau altceva decât gloria personală, și anume resurecția vechii școli românești, distruse de comuniști.

Ca atare, după decenii la rând dedicate studiului, Ion H. Ciubotaru era hotărât să împărtășească și celorlalți roadele cercetării, cu gândul mărturisit de a strânge în juru-i un mănunchi de specialiști și de a continua, ca reprezentant notoriu al școlii ieșene de etnologie, tradiția inaugurată în mediul academic autohton de Petru Caraman, maestrul pentru a cărui memorie nimeni nu a făcut atât cât recunoscătorul discipol (vezi și substanțiala monografie publicată recent la Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași). Numai că așteptările cărturarului, cu o operă deja impunătoare, conștient de valoarea personalității sale, s-au văzut în mare măsură înșelate de realitatea întristătoare a unui învățământ care produce diplome pe bandă rulantă, într-un dispreț evasicomplet față de problemele de fond ale educației. Or, departe de a se descuraja, domnul Ion H. Ciubotaru a continuat să țină piept tendințelor de improvizație și de impostură printr-o atitudine demnă, de dascăl intransigent, format în cultul muncii și al respectului pentru lucrul bine făcut, izbutind astfel să câștige stima tuturor, inclusiv a celor pe care i-a sancționat cu (întotdeauna) dreaptă severitate.

Admirația aceasta unanimă se datorează și faptului că Profesorul nu și-a clamat nicicând competența pentru a-i umili pe cei mai neinstruiți (cum se întâmplă când vine vorba despre intelectualii orgolioși, orbiți de propria genialitate), dar a impus, prin calitatea excepțională a prestației Domniei Sale, o atmosferă sobră, favorabilă emulației, schimbului de idei, și niște exigențe drastice care vor fi rănit, desigur, sensibilitatea lesne iritabilă a fragedelor vârstare nedeprinse cu lecția aspră a renunțării și a studiului riguros. Deoarece, venind din liceu cu lacune imense și cu încrederea total neîntemeiată în propria lor persoană, victime ale unui învățământ înclinat să acorde elevului mai mult drepturi și libertăți decât obligații, studenții domnului Profesor (îndemnați prematur „să fie ei înșiși” și să se exprime dezinhibat, de parcă omul needucat ar avea vreo valoare în sine!) se vedeau confrunțați deodată cu o pedagogie radical diferită, tradițională în cel mai bun sens al cuvântului, adică axată pe exersarea intensă a memoriei și a voinței, după un program strict de documentare în bibliotecă – stagiul preliminar obligatoriu în vederea acreditării ulterioare măcar la un nivel minim de performanță.

Cultul acesta al muncii (înțeles ca formă de modelare etică și, deopotrivă, profesională) se pare că Ion H. Ciubotaru l-a deprins atât de la părinții săi, țărani din ținutul Dorohoiului, cât și, după cum am menționat deja, de la savantul Petru Caraman, el însuși fiu de țărani. Or, de origine rurală e și veritabila aristocrație românească, dacă dăm crezare lui Călinescu (și nu văd nici un motiv care să ne împiedice), la sat găsindu-se cândva mai mulți „domni” decât în lumea pestriță de la oraș, lăcaș prin excelență al plebei (la noi, cel puțin). Astfel se explică aristocratismul atipic, parcă din altă lume și din alt secol, al Profesorului Ion H. Ciubotaru, care nu s-a dezis nicicând de valorile și de cumiștenia (Noica deriva cuvântul din latinescul *cum mente*) satului românesc, devenit cu timpul obiect de studiu pasionat. De aici vine probabil și obida eruditului cu suflet curat (primit în dar de la strămoșii truditori ai pământului) față de fățarnicia vieții urbane, unde ești nevoit să intri în contact cu indivizi prefăcuți, gata oricând să-ți înfigă cuțitul trădării în spate. L-am surprins deseori mâhnit, și nu mi-a fost greu să înțeleg că la mijloc o fi iar vreo ticăloșie mărunță a unui neprieten, mai odioasă în meschinăria ei decât ura dușmanilor declarați, cu care poți lupta deschis, bărbătește.

Dar, fiind un om dintr-o bucată, Profesorul nu era în stare să admită duplicitatea, minciuna. De aceea a și dus-o atât de greu în

comunism, refuzând, alături de magistrul său ostracizat, pactul cu diavolul, și păstrându-și conștiința imaculată. Pe de altă parte, deși niciodată nu s-a lăudat cu trecutul său, trebuie să spunem că Domnia Sa a suportat demn niște greutăți inimaginabile, pe care alții, mai puțin intransigenți, le-au ocolit acceptând răul numai pe jumătate, după scenariul binecunoscutelor practici insidioase, în genul trocului insignifiant și al tranzacțiilor facile, capabile să-ți furnizeze totuși păcătoasa iluzie a nevinovăției. Frumusețea morală a omului Ion H. Ciubotaru iese în evidență însă și după 1989, când, deși s-ar fi putut răzbuca cu ușurință pe aceia care l-au ținut departe de universitate, a preferat să-și vadă în continuare de treabă, încercând să creeze un climat cât mai prielnic cercetării și unei eficiente activități didactice.

Recunoscut drept o personalitate în domeniu, strălucitul discipol al lui Petru Caraman, șef al Departamentului de etnologie din cadrul Institutului de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române din Iași, este solicitat să țină ore în Universitate la diverse facultăți, precum cea de Istorie sau de Filologie, dar și la Filosofie, Teologie, Sociologie ș.a. Ion H. Ciubotaru a optat inițial pentru Facultatea de Istorie, întrucât catedra respectivă era liberă, spre deosebire de altele, unde ar fi trebuit să concureze cu vechii titulari de curs, punându-i în situația jenantă de a-și recunoaște incompetența. Pregătirea atotcuprinzătoare a Profesorului iese în evidență la o simplă trecere în revistă a cursurilor pe care le-a elaborat. Astfel, studenților de la Istorie le-a predat: *Etnografie românească*; *Etnografie, etnoarheologie, etnoistorie*; *Metodologia cercetării culturii populare*, la seminarii tratând cu totul alte subiecte decât cele discutate la curs, din dorința unei aprofundări amănunțite a materiei de studiu.

Prelegerile ofereau de fapt o orientare generală în domeniu, iar discuțiile de la seminar (ce se desfășurau adesea la Muzeul Etnografic al Moldovei sau la Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei) aveau rostul de a-i familiariza pe studenți cu semnificațiile străvechi ale componentelor de bază ale civilizației tradiționale românești. În plus, pe timpul vacanțelor de vară, Profesorul le oferea celor mai buni studenți posibilitatea de a-și desăvârși pregătirea profesională în cadrul unor cercetări pe teren (din diferite zone ale Moldovei), mulți dintre aceștia devenind apoi specialiști renumiți, selectați prin concurs, în diferite posturi la instituțiile de profil (amintim doar Muzeul Satului din București, Muzeul Civilizației Tradiționale din Sibiu, Muzeul Etnografic al Moldovei, muzeele județene din Bacău, Botoșani etc.).

La Catedra de literatură română a Facultății de Litere, reputatul cercetător al culturii populare și-a început activitatea mai întâi în calitate de profesor asociat (în 1995), câțiva ani mai târziu ajungând, spre norocul studenților și prestigiul catedrei, titularul disciplinei *Folclor literar în context etnologic*. Profesorul a reușit să impună imediat celor din jur o atitudine sobră, de exemplară corectitudine: avea religia punctualității, intra și ieșea la fix de la ore, respecta pauzele studenților și cerea la rândul său respect, nemaiprimindu-i la curs pe cei ce întârziiau. Exigent în grad maxim a fost Ion H. Ciubotaru și în calitate de coordonator al multor lucrări de licență și dizertație, mai consistente din punct de vedere științific decât unele teze de doctorat din ultima vreme. De altfel, motive pe deplin întemeiate l-au determinat pe acest cărturar de modă veche să refuze conducerea de doctorate, postură ce l-ar fi constrâns să accepte unele compromisuri inevitabile și să gireze cu propriul nume lucrări superficiale. Or, domnul Profesor a preferat să rămână pe mai departe consecvent cu propriile principii și să facă școală de unul singur, ca un cărturar pursânge, în afara jocului politic pentru funcții și pentru putere.

Mizând exclusiv pe calitate, Ion H. Ciubotaru a rămas în memoria a generații întregi de studenți ca o figură luminoasă, model de seriozitate și competență, pedagog și erudit om de știință, despre a cărui muncă de cercetare dau seamă, pe lângă atâtea cărți, și cursurile Domniei Sale. (Îmi amintesc că la aceste cursuri participau și tineri de la alte facultăți, atrași de personalitatea magnetică a Profesorului, de bogăția și ineditul informațiilor expuse impecabil, într-o manieră de elegantă rigoare argumentativă). Simpla enumerare a materiilor predate vorbește, credem, de la sine: *Etnologie românească*, *Etnologie generală*, *Literatura fantastică (Confluențe, disocieri)*, *Teme și motive folclorice de circulație europeană*, *Perspective etnologice asupra unor simboluri din creația eminesciană*, *Probleme de filozofia culturii populare*, *Capodopere ale literaturii populare* și multe, multe altele.

Complexitatea abordării fiecărei materii de curs este evidențiată apoi de temele aduse în discuție. Astfel, la disciplina *Folclor literar în context etnologic* se tratează exhaustiv, pe lângă introducerea menită a lămurii conceptele de bază (etnografie, etnologie, cultură populară, antropologie culturală), teme precum: relația obiceiurilor familiale cu cele calendaristice; nașterea, ca rit de început; ceremonialul nupțial; poezia obiceiurilor de nuntă; riturile funebre sau *Marea Trecere*; poezia ceremonialului funebru; obiceiurile de Crăciun și Anul Nou; coordonate ale cântecului epic etc.

În cadrul cursului de *Metodologie a cercetării culturii populare*, Ion H. Ciubotaru delimitează mai întâi aria de investigație, stabilind că etnografia, folclorul, etnologia și antropologia culturală sunt momente distincte ale uneia și aceleiași cercetări, pentru a analiza mai apoi, pas cu pas, etapele demersului științific avut în vedere. Așadar, pentru o bună cercetare trebuie parcurse următoarele etape: însușirea celei mai adecvate metode de investigație; pregătirea cercetărilor de teren; ancheta etno-folclorică (fie directă, prin observație, fie indirectă, cu ajutorul chestionarelor, fie prin reconstituirea arheologică a unor fenomene culturale pe cale de dispariție); cercetarea contextului de performare; sistematizarea materialului cules; filmul etnografic etc. Abia la sfârșit cercetătorul poate să treacă la valorificarea eficientă a documentelor etnoculturale acumulate și arhivate științific.

Dar, pe lângă fundamentele disciplinei, cursurile domnului Ion H. Ciubotaru surprind și o serie de probleme de maxim interes pentru orice om de cultură. Ca să dăm numai un exemplu ilustrativ, la cursul intitulat *Teme și motive folclorice de circulație europeană*, Profesorul vorbește masteranzilor despre: bagheta rituală (variante, funcții, semnificații); spiritul holdei (reprezentări zoomorfe și antropomorfe); înscenări rituale – nunta mortului (de la rit la alegorie); înfrățirea rituală (sensuri arhaice, refuncționalizări); calul și călărețul (ipostaze mito-simbolice); paharul vieții, paharul morții (de la pocal la Graal); casa dintre cele două târâmurii (repere ale basmului fantastic); versiuni autohtone ale femeii lui Putiphar; motivul „camerei interzise” în basmul fantastic; pragul – spațiu sacralizat în mentalitatea arhaică ș.a.

Trebuie subliniat că excepționala calitate științifică a acestor cursuri se vede confirmată de valoarea, unanim recunoscută în mediul academic, a tuturor studiilor semnate de universitarul ieșean. Aș menționa doar, printre cele mai recente isprăvi exegetice ale profesorului Ion H. Ciubotaru, remarcabila monografie dedicată operei și personalității lui Petru Caraman (*Destinul cărturarului*, 2008), amplul studiu despre folclorul literar și muzical din ținutul Neamțului (în colaborare 2008), dar mai ales monumentală lucrare *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare* (I, 1998; II, 2002; III, 2005), apărută în condiții grafice de excepție, grație Tipografiei Vaticana, la Editura Presa Bună din Iași. Autorul își propune aici (și lucrurile nu rămân doar la nivelul intențiilor) să demonstreze că datinile, obiceiurile familiale și cele calendaristice, portul popular de sărbătoare, arhitectura comunităților catolice din Moldova sunt identice sau foarte asemănătoare cu cele de același fel de

pe tot teritoriul național. El pledează pentru identitatea românească a acestor oameni, considerați adesea (din motive lesne de presupus, din rea-credință sau pur și simplu din neștiință) străini, ceangăi sau maghiari, dușmani ai neamului ș.a.m.d.

Studiul reprezintă primul demers științific de o asemenea amploare, obiectivitatea interpretărilor fiind susținută și de cercetările de teren efectuate pe parcursul câtorva decenii în așezările catolicilor din Moldova, de unde provin inestimabile documente etnografice (fotografii și mărturii înregistrate de la subiecții chestionați, adesea octogenari sau nonagenari, dar și de la unii tineri și adulți ale căror credințe, uneori hibride și fragmentare sub aspectul continuității față de tradiție, dau seamă de starea actuală a moștenirii folclorice). Autorul înregistrează nu fapte izolate, ci obiceiuri și tradiții răspândite pe o arie întinsă, încadrate într-un context general românesc, de unde și concluzia, greu de zdruncinat, potrivit căreia catolicii moldoveni n-au fost „venetici” strămutați în satele din zonă de valuri istorice târzii. Nu. Ei sunt urmașii autohtonilor creștinați după ritul catolic într-un moment anterior pătrunderii masive în teritoriu a ortodoxiei de sorginte slavă. Cum mentalitatea se cristalizează lent și nu se poate „împrumuta” prin „aculturație”, și cum specificul etnic nu se poate simula sau imita, lucrarea relevă, fără echivoc, apartenența românească a populației catolice din Moldova.

Cartea profesorului Ion H. Ciubotaru e prima monografie dedicată comunității catolicilor din Moldova, un studiu cu care se poate mândri etnologia românească, fiindcă a pornit de la o cercetare de teren exhaustivă (în sensul epuizării spațiului geo-cultural la care se raportează), încadrând rezultatele, prin permanente trimiteri și referințe bibliografice, într-un context mai larg, românesc și european, neocolind controversatele surse de specialitate maghiare. Pe aceia care mai cred sau care, interesați fără să creadă, susțin încă originea străină, neromânească, a catolicilor din Moldova, îi invităm să deschidă cartea și să citească.

În final, se cuvine să amintim că, printre numeroasele recompense academice cu care i-a fost încununată activitatea de cercetare, Ion H. Ciubotaru a cules și un invidiat premiu internațional, *Premio Internazionale di Studi Demoetnoantropologici „Giuseppe Pitre – Salvatore S. Marino” din Palermo*. Se spune că ar fi cea mai înaltă distincție ce se acordă studiilor din domeniul menționat la nivel european. În fruntea juriului s-a aflat reputatul cărturar Francesco Sicilia

din Roma. Ceremonia de înmânare a premiului a avut loc duminică, 11 februarie 2007, în Sala Teatrului Sybaris din Castrovillari, regio Calabria. Au fost de față membrii juriului, oficialitățile din orașul care a găzduit manifestarea, specialiști din Italia și din alte țări europene, precum și (spun martorii oculari) un numeros public. Lucrarea premiată și activitatea științifică a laureatului au fost prezentate într-un discurs elogiios (*Laudatio*) rostit de profesorul Aurelio Rigoli, directorul *Centrului Internațional de Studii Etnoistorice* din Palermo.

Salutăm și noi binevenita răsplată. Dar, dincolo de premiile care i-au încununat activitatea de cercetare, la împlinirea frumoasei vârste de 70 de ani Ion H. Ciubotaru poate spune că și-a văzut, în sfârșit, visul cu ochii: la Universitatea din Iași școala românească de etnologie trăiește azi unul dintre momentele de grație ale istoriei sale. Iar numele Profesorului a dobândit deja rezonanța mitică a unei personalități cu adevărat excepționale, în preajma căreia avem încă norocul să viețuim.

Antonio PATRAȘ